

TARBIYA FANINI O'QITISHNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHI FAOLIYATIVA SHAXSIYATINING ROLI

Sapayev Valisher Odilbek o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8240695>

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning o'rni va roli masalasi tarbiya fani misolida ko'rsatib berilgan. Shuningdek, muallifning shaxsiy xulosalari ham keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya, tarbiyani o'qitish metodikasi, tarbiya fani, ta'lim texnologiyalari, o'qituvchining shaxsiy va kasbi kompetensiyalari.

Zamonaviy davrda texnologik taraqqiyot qancha takomillashmasin, u inson omilini kamaytira olmayapti. Ayniqsa bugun u ta'lim jarayonida yaqqol namoyon bo'lib bormoqda. Ya'ni barcha fanlar qatoli tabiya fanini o'qitishda yutuqlarga erishish ham eng avvalo o'qituvchilarga bog'liq bo'lmoqda. Tarbiya fanini o'qitishni takomillashtirishda o'qituvchining o'rni juda muhimdir, chunki o'qituvchi o'quvchilarga ta'lim materialini o'zlashtirish, ularni yaxshi tahlil qilishga yordam berish va ularni mustaqil fikrlash va yaratishga rag'batlantirishning muassasini yaratadi. O'qituvchi tarbiya fanini o'qitishda quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

- o'qituvchining muhokama qilish va ilmiy tajribasi, tarbiya fanini zamonaviy usullar bilan o'qitishda muhim ahamiyatga ega. Bu, o'qituvchining o'quvchilarni boshqalar bilan amaliyotga o'tkazish, o'quv usullarini o'rganish va tarbiya fanini amaliyotga o'tkazishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.
- o'qituvchi o'quvchilarning ma'lumot, qobiliyat va talablari haqida tushunish va ularga mos ta'limni taqdim etishga intilishga yordam berishi kerak. Bu, o'quvchilarni qiziqishlariga, qobiliyatlariga va istaklariga mos ta'lim materialini taqdim etishda yordam beradi
- o'qituvchi o'quvchilarni kreativ fikrlashga rag'batlantirish, ularni innovatsiyalar yaratishga va yangi yondashuvlarni izlashga qo'shimcha yordam berishi kerak. Bu, o'qituvchi o'quvchilarning tafakkur qilish qobiliyatlarini rivojlantirish va o'z fikrlarini ifodalashga rag'batlantirish yordam beradi.
- o'qituvchi o'quvchilarni amaliy ishlar yaratishga rag'batlantirish, ularni interaktiv ta'lim usullarini ishlatishga, maslahat bera olish va jamoaviy ishlashga intilishga yordam berishi kerak.

o'qituvchi o'quvchilarga yaxshi kommunikatsiya qurish, ularga qadr qo'shish va ma'naviy-ma'rifat bilan ta'minlashda muvaffaqiyatga erishishga yordam berishi kerak. Bu, o'qituvchi o'quvchilarning o'z o'zlarini, boshqalarini va dunyoqarashlarini qadrlashga rag'batlantirish yordam beradi. Tarbiya fanining talim tizimida roli quyidagi muhim yondashuvlarda ifodalangan: Birinchidan, tarbiya fanining talim tizimi, o'quvchilarni ma'rifatli, adolatli, ijtimoiy va mehnatkor fuqarolar sifatida tayyorlashning asosiy maqsadlarini amalga oshiradi. Tizim, o'quvchilarning insoniyat, hamjamiyat va mustaqillik qadriyatlarini tushuntirish, o'zlashtirish va rivojlantirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, tarbiya fanining talim tizimi, o'quvchilarga kritik va analitik fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Tizim, o'quvchilarga yangi yondashuvlarni topish, ularni tahlil qilish va o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatlarini beradi.

Uchinchidan, tarbiya fanining talim tizimi, o'quvchilarni ijtimoiy muammoni yechish va ijtimoiy ishlashga tayyorlashga rag'batlantiradi. Tizim, o'quvchilarni o'zaro muloqot, ishlash va jamoaviy yondashuvlarni o'rganish, shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy vazifalarni tushunish va ularni amalga oshirish imkoniyatlarini taqdim etadi.

To'rtinchidan, tarbiya fanining talim tizimi, o'quvchilarni o'zlarining shaxsiy rivojlanishiga yondashuvchi va ularni yaratqan fuqarolar sifatida tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Tizim, o'quvchilarni o'z mehnatlarini qadr qilish, o'zlarining xavflarini tushunish va o'z yondashuvlarini amaliyotga o'tkazish imkoniyatlarini beradi.

O'qituvchining tarbiya fanini o'qitishda muhim ahamiyati va o'quvchilarni yaxshi tayyorlashda o'z ahamiyatiga ega bo'lishi kerak.

Birinchidan, tarbiya fanining darslarida o'quvchilarga o'z fikrlarini bajarish va izohlash imkoniyati beradi. Bu ularni muhokama qilish va o'z fikrlarini boshqalarga yetkazishda o'rgatadi[1].

Ikkinchidan, tarbiya darslarida yosh o'quvchilarga mualliflik qilib yozish va fikr bildirish o'rgatiladi. Bu ularni o'z fikrlarini tizib yozish, ma'lumotlarni tahlil qilish va tasavvur qilish orqali mustaqil o'zlashtirishda yordam beradi.

Uchinchidan, tarbiya darslarida yoshlar o'zgaruvchan fikrlar va muammolar bilan tanishadi. Ular muhim maqolalarni tahlil qilish va ularning pozitsiyalarini tushunish va ifodalashni o'rganish orqali yaratadigan fikrini rivojlantiradilar. Shuningdek, tarbiya fanida yosh o'quvchilar munozara va tanqidni o'rganish, biror masalalarni turli tomondan qarash va qanday qilib rivojlantirish kerakligini tushunishga imkoniyat yaratiladi va interaktiv uslubiyatlari orqali o'quvchilar o'z fikrlarini qo'llab-quvvatlash va yagona muammoga jamoaviy yechimlar topishga intiladi. Tarbiya fanining yoshlar tanqidiy fikrlashga ta'siri, o'quvchilarning nazariy va amaliy muhokama qilish, fikr bildirish, munozara va izohlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu esa ularning tafakkur qilish va fikr ifodalash qobiliyatlarini yaxshilaydi va ularni yana o'zgaruvchan fikrlash va yaratishda qo'shadi. Tarbiya fanining yoshlar dunyoqarashiga tasiri juda katta bo'ladi, chunki yoshlar o'quvchilarni o'z insoniyatiga, jamiyatga, va dunyoqarashiga qanday nazar bilan qarashlari, qanday qarorlar qabul qilishlari va qanday xarakter va qonuniyatni shakllantirishlari aniqlanadi. Tarbiya o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi. Bu jihatdan, ularning qaror qabul qilish, muhokama qilish, mas'uliyat qabul qilish va ijtimoiy tashkilotlarga qat'iy, adolatli va hamkorona bo'lgan munosabatlarni qurishlari o'rgatiladi. Bu esa, ularning jamiyatga moslashish va uning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tarbiya, yoshlarni ma'naviy qadriyatlar bilan ta'minlash orqali, ularni uning manfaatlari, yovuzliklari va qonuniyatiga nisbatan xavfsizroq, yaxshi fuqarolik yuzasidan shakllantirishga yordam beradi. Bu esa, yoshlar o'z o'zlarini va boshqalarini qadrlashni, hurmat qilishni va muhim masalalarda o'z hisob-kitoblarini o'rgatadi. Shuningdek, tarbiya yoshlarga intellektual qobiliyatlarini va tafakkur qilishga, o'z fikrlarini ifodalashga va ularning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Bu esa, ularning ma'naviyatini va o'zgarishni qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Barcha bu o'rsatilgan sabablarga qaraganda, tarbiya fanining yoshlar dunyoqarashiga katta va doimiy tasiri bor, chunki bu fanda o'quvchilar o'z o'zlarini, jamiyatni va dunyoqarashini tushunish, qadrini tushunish va o'zgarishlarni qabul qilishni o'rganishlari rag'batlantiriladi. Tarbiya

fanining yoshlar ekologik madaniyatiga tasiri juda katta va ahamiyatli. Bu fan orqali o'quvchilarga ekologik muammosizlik, tabiatni himoya qilish, ijtimoiy va shaxsiy mas'uliyat, energiya samaradorligi va qayta tiklashning muhimligi haqida tushuncha beriladi. Yosh o'quvchilarga ekologik madaniyatni qanday yashash, tabiat bilan muvozanatni qanday ta'minlash, ta'sirini minimalizatsiya qilish va tabiatni qanday qo'rqib qo'yish haqida o'rgatiladi[2].

Shuningdek, tarbiya fani yoshlar ekologik madaniyatiga ta'sir ham ko'rsatadi. Ya'ni o'quvchilarga ekologik muammolar va ularning yechimlariga oid asosiy tushunchalar o'rgatiladi. Bu ularni qishloq xo'jaligi, energiya samaradorligi, atrof-muhitni himoya qilish va boshqalar kabi ekologik masalalar bilan ta'minlashda yordam beradi. Ekologik tajriba va amaliy mashg'ulotlar o'tkazilishi orqali o'quvchilar tabiat bilan qanday muvozanatni saqlash, kompost qilish, suvni samarali foydalanish va atrofni tozalashning muhimligini o'rganishadi. Tarbiya fanining yoshlar ekologik madaniyatiga tasiri lavhalar, klublar va guruhlar orqali ham ko'proq yaxshi ko'riladi. Ekologik madaniyatga qiziqishni oshirish va o'quvchilarni amaliyotga o'tkazishga yordam beradi. Tarbiya fanida o'quvchilar ekologik masalalarni o'rganish orqali jamiyatga ta'sir qilishga qo'shimcha qo'l beriladi. O'quvchilar ekologik muammoni javob berish va o'z qo'shimcha faoliyati orqali ijtimoiy o'zgarishlarni oshirishda qatnashishadi. Shuningdek, tarbiya fanining yoshlar ekologik madaniyatiga tasiri o'quvchilarni tabiatni qadrlash, atrof-muhitni himoya qilish va ijtimoiy o'zgarishlarni yaratishga qiziqishga rag'batlantiradi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil, ekologik ravishda fikr ifodalash va har kuni amaliyotga o'tkazishga o'rgatiladi. Tarbiya fani o'quvchilarni qadriyatlarga, ya'ni boshqalariga hurmat va hurmat ko'rsatishga, ta'sir qiladi. Bu, tarbiya darslarida o'quvchilarga boshqalarining meninglari va qonuniyatlariga hurmat qilishni o'rgatish orqali amalga oshiriladi. Tarbiya fani orqali o'quvchilarni qadriyatlarga ta'sir quyidagi yo'llarda amalga oshiriladi:

Birinchiidan, tarbiya darslarida o'quvchilarga boshqalar bilan muxolashuv, yaxshi munosabatlar va tabiatni hurmat qilishning ahamiyati o'rgatiladi.

Ikkinchiidan, tarbiya fanida o'quvchilarga ijtimoiy qoidalar, etiket va tabiatdagi qonuniyatlar haqida ma'lumot beriladi, bu ularni o'z o'zlarini ijtimoiy jihatdan rivojlantirishda yordam beradi.

Uchinchiidan, tarbiya darslarida o'quvchilarga guruh ishlash va jamoaviy munosabatlarning ahamiyati tushuntiriladi. Bu ularni qadriyatga ega bo'lish va boshqalar bilan samarali ishlashga o'rgatadi[3].

To'rtinchiidan, tarbiya fanida o'quvchilarga boshqalarining fikrlarini eshitish va ularni qabul qilish, o'z fikrini boshqalarga yetkazish va o'zining fikrini ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirish orqali ko'nikma qurish va maslahat bera olishni o'rganishadi.

Beshinchiidan, tarbiya darslarida o'quvchilarga adabiyotli va ko'nikma munosabatlarning eng muhim jihatlaridan biri - hurmat ko'rsatish - o'rgatiladi. Shuningdek, tarbiya fanining o'quvchilarni qadriyatlarga ta'siri, ularni o'zaro hurmat va hamkorlikga o'rgatadi. Bu esa o'quvchilarning jamiyatda yaxshi fuqarolik qilish, ijobiy qavatli munosabatlarni rivojlantirish va har tomonlama muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi. Tarbiya fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish juda muhimdir. O'quvchilarning mustaqil, tahliliy, ta'limiy va ma'naviy rivojlanishiga ko'maklashish, tarbiya fanini o'qitish usullarini yanada yaxshilash va

rivojlantirishning o'z vaqtida kerakli bo'lgan jarayonidir. Bu esa o'quvchilarni zamonaviy talim standartlari va talimning eng yaxshi amaliyotlari bilan ta'minlashga yordam beradi[4].

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki tarbiya fani zamonaviy davrda O'zbekiston ta'lim tizimida muhim ro'l o'tinaydi, Shuning uchun bu fanni o'qitishni takomillashtirish va zamonaviy jihatdan boyitib borish lozimdir.

Tarbiya fanini o'qitish metodikasini takomillashtirish quyidagilarni tashkil qiladi:

Birinchi, o'qituvchilar o'quvchilar bilan muhokama qilish va ulardan o'quv usullarining samarali ishlayotganini o'rganish orqali foydalanishlari tavsiya etiladi. O'quvchilarning qanday o'rganishganlarini bilish va ulardan ma'naviyatli foydalanishga intilish yordam beradi. Ikkinchi, kompyuter texnologiyalari, internet va multimedia resurslaridan qoniarli foydalanish, o'quvchilarni interaktiv ta'lim jarayonida qatnashish va ularni yangi ma'lumotlarga o'zlashtirishga imkoniyat yaratadi.

Uchinchi, o'quvchilarning o'z o'zlarini o'rganish va o'qish usullarini boshqarishga imkon beruvchi mudhish-fan metodikasi ishlatish tavsiya etiladi. Bu, o'quvchilarni o'zlashtirish va o'rganishga qo'shimcha ta'sir qiladi.

To'rtinchi, o'quvchilarni amaliyotlar yaratishga va o'quv materialini amaliyotlar orqali o'rganishga rag'batlantirish yordamida ta'limning ko'proq interaktiv va amaliy usulga o'tkazilishi taqdim etiladi.

Beshinchi, o'quvchilar orasida jamoaviy va guruh ishlashni ta'lim jarayonida qo'llash yordamida ularni bir-birlari bilan o'z fikrlarini o'zlashtirish va o'rganishni oshirishga yordam beradi. Zamonaviy o'quv dasturlari va qo'llanmalardan foydalanish, o'quv materialini tartibga solish va o'quvchilarning mustaqil o'rganishiga qo'shimcha yordam beradi. Takomillashtirilgan tarbiya fanini o'qitish metodikasi o'quvchilarni o'z fikrlarini ifodalash, tahlil qilish, kreativ fikrlash va jamoaviy ishlashga rag'batlantiradi. Bu esa ularni mustaqil, fikriy va jamiyatga foydali fuqarolar sifatida tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy jihatlar, o'quvchilarni mustaqil, ijtimoiy ishlashga tayyorlash, tadbirkorlik va ijtimoiy muammoni yechishga qaratilgan yangi usullar bilan birgalikda rivojlantirishga imkon beradi. Zamonaviy o'qitish usullari, o'quvchilarni tahlil qilish, kritik fikrlash, ijtimoiy ishlash va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ma'naviy va ijtimoiy taqdiri va qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshiriladi. Bu maqolada, zamonaviy o'qitish usullari tarbiya fanini o'qitishda qo'llanadigan yangi texnologiyalarni, interaktiv darsliklarni, onlayn ta'lim platformalarini va kompyuter o'yinlarini taqdim etadi. Zamonaviy o'qitish usullari, o'quvchilarni tadbirkorlik, ijtimoiy muammoni yechish va jamoaviy ishlashga tayyorlashni rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni XXI asrning talablariga to'g'ri kelishga yordam beradi. Bu jihatlar, tarbiya fanini o'qitish usullarini yanada takomillashtirish va rivojlantirishga imkon beradi. Zamonaviy o'qitish usullari orqali o'quvchilarni o'z fikrlarini ifodalash, ijtimoiy ishlash va yangi yondashuvlarni topishga rag'batlantirish, ularni o'z mehnatlarini hisobga olish va ijtimoiy muammoni yechishga tayyorlash imkoniyatlarini beradi.

References:

1. I.Ergashev, Milliy g'oya targ'ibot texnologiyalari, Fan, -T.: 2016. 210-bet
2. Эргашев И. Тараққиёт фалсафаси.- Т.: Академия, 2000. – 112 б.

3. Туленов Ж., Гафуров З. Мустақиллик ва миллий тикланиш. –Т.:Ўзбекистон, 1996. – 254 б.
4. Тўраев Б., Рамаатов Ж. Миллий истиқлол ғояси: асосий хусусиятлари, фалсафий ва тарихий илдизлари. – Т.: Янги аср авлоди, 2001. – 32 б.
5. Усмонов Қ., Одилқориев Ҳ. Тарих, ғоя ва қонун. – Т.: Янги аср авлоди, 2002. – 32 б.

